

REGÜLASYONLARIN POLİTİK İKTİSADI:

Regülasyonların Etkileri, Fayda ve Maliyetleri

Coşkun Can Aktan
Dokuz Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ccan.aktan@deu.edu.tr

&

Serdar Yay
Süleyman Demirel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
serdaryay@sdu.edu.tr

Özet

Regülasyon ve kontrollerin piyasa ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve ortadan kaldırmak için öncelikle regülasyonların etkilerinin, fayda ve maliyetlerinin iyi araştırılması gerekir. Regülasyon teorileri bu çerçevede bize optimal regülasyonlar oluşturulması yönünde yardımcı olabilir. Regülasyonların kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda ve bazı sektörlerin etkin işleyişi için gerekli olduğuna şüphe yoktur. Önemli olan ‘optimal regülasyon’lar oluşturmaktır. Yeni bir regülasyon oluşturulmak istendiğinde en başta düzenleyici kurumların (regülasyon kurumlarının) regülasyonun hangi amaca hizmet edeceğini, etkilerini, fayda ve maliyetlerini çok iyi ortaya koyması gereklidir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Regülasyonlar, Regülasyon Teorileri, Fayda ve Maliyetleri

Alan Tanımı: İktisat, Regülasyon İktisadı

Abstract

POLITICAL ECONOMY OF REGULATIONS:

Impact , Cost and Benefits of Regulations

To reduce and eliminate the negative effects of economic regulations and controls on market economy, we must explore impact, costs and benefits. The theory of regulations may help us to construct optimal regulations. There is no doubt about that regulations are needed in the supply of various public goods and services and sectors. The most important issue is to understand ‘optimal regulation.’ Regulatory agencies must prove that a need exists for the regulations they create. When creating a new regulation, each regulatory agency or body should identify the problem that it intends to as well as assess the significance of that problem. The impact, cost and benefits analysis should be carefully made.

Keywords: Economic Regulation, The Theory of Regulations, Public Interest Theory, Costs and Benefits of Regulations

JEL Classification: H4, K2, L5

İ.GİRİŞ

Bu çalışma içerisinde başlıca regülasyon teorileri ele alındıktan sonra, regülasyonun etkileri, fayda ve maliyetleri kısaca incelenmektedir.

II. TEORİ: BAŞLICA REGÜLASYON TEORİLERİ

Literatürde kamusal regülasyon teorileri genellikle iki başlık altında incelenmektedir. Devletin regülasyon faaliyetlerini elde edilen kazanımlar açısından inceleyen yaklaşımlardan birincisi “*kamu çıkarı teorisi*”, bir diğeri de “*özel çıkar teorisi*” dir (Aktan, 2016b;317-320). Kamusal regülasyonlar devletin piyasalara bir müdahale şekli ve ekonomideki rolü ile bağlantılı bir husus olarak ele alındığından kamusal regülasyonları açıklayan teoriler iktisadi yaklaşımların devlet ile ilgili görüşlerine göre şekillenmiştir. Dolayısıyla kamu çıkarı teorisi kamusal regülasyonları piyasa başarısızlıkları ve bunların telafi edilmesi yönünde ele alırken, özel çıkar teorisi çıkar grupları ve rant kollama faaliyetleri ekseninde ele almaktadır (Çevik & Demir, 2005: 252).

Kamu çıkarı teorisi, kamusal regülasyonları topluma sağlanan refah açısından incelemektedir. Regülasyonların ölçek ekonomilerinden, dışsal ekonomilerden,

kamusal mallardan, aksak rekabetten ve eksik enformasyon gibi çeşitli sebeplerden kaynaklanan piyasa başarısızlıklarının giderilerek toplumsal refahın maksimize edilmesi amacıyla dönük olarak uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Bu teoriye göre regülasyon, piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için sürdürülen politik çabaların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Hantke-Domas, 2003: 166; Aktan & Karaaslan, 2009: 82). Teori, kısaca, regülasyonların toplumun refahını arttıracak bir şekilde oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre kamu çıkarı teorisinin öngördüğü toplumsal refahı arttıracak regülasyonları şu şekilde sıralamak mümkündür: ölçek ekonomilerinin ve dışsallıkların olumsuz etkilerini azaltmak, kamusal malların arzını yönetmek, piyasa rekabet şartlarını iyileştirmek ve enformasyon problemlerini gidermek yoluyla piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak.

İktisadi açıdan kamu yararı, bireysel ve toplumsal tüketim için kıt kaynakların etkin tahsisinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2011: 73). Kıt olan bu kaynakların tahsisinde etkinliği sağlamanın en iyi yolunu devletin yaptığı regülasyonlar olarak gören kamu çıkarı yaklaşımı, ekonominin optimal etkinlik seviyesine ulaşabilmesi için regülasyon biçimlerinin aktif bir şekilde kullanılmasını öngörmektedir.

Kamu çıkarı teorisine göre kamusal regülasyonlar olmaz ise piyasa da “*refah kayıpları (welfare loss)*” ortaya çıkmaktadır. Öte yandan regülasyon piyasanın istikrarının ve piyasa dengesinin sağlanmasını gerçekleştirmektedir (Akça, 2007: 61).

Kamu çıkarı teorisine yönelik olarak çok fazla eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerin temelinde piyasanın ortaya çıkan etkinsizlikleri devlet müdahalesine gerek kalmadan ortadan kaldırılabileceği görüşü ve “*sınırlı devlet yaklaşımı*” vardır. Bu yaklaşıma göre en iyi devlet: Sınırlandırılmış ve hukuk kurallarına bağlanmış devlettir, sınırlandırılmamış, kurallara bağlanmamış bir devlet, insan hak ve özgürlüklerinin en büyük ihlalcisidir. Piyasa ekonomisine devletin aşırı müdahaleleri beklenenin aksine piyasa ekonomisinin işleyişinde ciddi ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Kamusal regülasyonlar konusunda ikinci yaklaşım “özel çıkar teorisi” dir. Özel çıkar teorisi, Chicago İktisat Okulu ve Virginia Politik İktisat Okulu’nun önde gelen akademisyenleri tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre devletin uygulamaya koyduğu regülasyonlar çoğunlukla özel çıkar gruplarının menfaatlerine hizmet etmektedir. Toplumsal refaha katkıda bulunmak amacıyla

uygulamaya konulan regülasyonlar, bazı imtiyazlı grupların çıkarlarına hizmet etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Özel çıkar teorisini savunan iktisatçılara göre, iyi organize olan gruplar dağınık halde bulunan ya da yeterli düzeyde organize olamamış gruplara göre regülasyonlardan çok daha yüksek oranlarda yararlanacak ve toplum yararına hizmet amacıyla uygulamaya konan regülasyonlardan beklenen faydalar gerçekleşmemiş olacaktır (Aktan & Karaaslan, 2009: 82-83). Sonuç olarak regülasyonlar, iyi organize olmuş çıkar gruplarının yararına hizmet etmiş olacaktır.

Yukarıda da değindiğimiz 1982 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi George J. Stigler, 1992 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Gary S. Becker ve Richard A. Posner gibi Chicago İktisat Okulu'nun önde gelen iktisatçıları tarafından öne sürülen kamu regülasyonları teorisine göre regülasyonlardan sadece regülasyonları belirleyen regülasyon kurumlarını ele geçirenler yararlanmaktadır. Literatürde bu durum “*ele geçirme teorisi (capture theory)*” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, regülasyon kurumunun gerçekleştirdiği düzenlemelerden belirli bir büyüklük ve hacime ulaşmış firmalar faydalanmakta, bu düzeye ulaşamamış diğer küçük çaptaki firmalar ise bu regülasyonlardan yeterince yararlanamamakta ve hatta olumsuz etkilenmektedirler. Regülasyon konularında iyi organize olmuş ve lobicilik yönünde örgütlenmiş büyük firmalar, iyi organize olamamış küçük firmalar karşısında yapılacak düzenlemeleri kontrol edebilme kabiliyetine ulaşmaları nedeniyle hakim konuma geçmekte ve tüm düzenlemeleri kendi çıkarları doğrultusunda belirleyebilmektedirler (Shleifer, 2005: 441; Brown & Jackson, 1994: 49).

Chicago İktisat Okulu'nun önde gelen temsilcilerinden George Stigler “*Regülasyonun Ekonomik Teorisi (The Theory of Economic Regulation)*” isimli makalesi regülasyon teorileri açısından dönüm noktası olmuştur. Stigler, makalesinde dikkatleri kamu çıkarı teorisinden uzaklaştırarak çıkar gruplarının regülasyon politikalarını etkileyerek kamu rantlarını paylaşma konusundaki gayret ve çabalarına yoğunlaştırmıştır. Analizindeki temel aktörler, iş adamları ve politikacılar ve bu kişiler için kamu çıkarından ziyade kendi kişisel çıkarları ön plandadır. İş adamları kendi kişisel kaynaklarını, menfaatlerine olacak kararların alınması doğrultusunda harcamaktan çekinmemektedirler. İş çevreleri rekabeti engelleyen ve ekonomik rant yaratan regülasyonları desteklemektedirler (Stigler, 1971: 3).

Stigler, regülasyonun niçin var olduğu sorusuna cevap aramış, bu soruyu regülasyonu piyasada talep ve arz edilen bir mal olarak ele alıp açıklamıştır. Buna göre, çıkar grupları menfaatlerine yönelik regülasyonu talep etmekte iken, seçilmek veya yeniden seçilmek isteyen politikacılar ise bu malı arz etmektedir. Böylece regülasyonlar toplumda servet transferinin bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır (Oğuz, 2011: 99-100; Akça, 2007: 76). Sonuç olarak regülasyonlar kendilerine servet transferi sağlamak isteyenler ve kendi servetlerinin başkalarına transfer edilmesini önlemek isteyenler arasındaki mücadelenin yasal bir aracı olacaktır.

Stigler, kamu yararı teorisine ağır eleştiriler getirmiştir. Ona göre eğer bir endüstri devlet üzerinde bir güce sahip ise bunu mutlaka kullanacaktır (Stigler, 1971: 12). Dolayısıyla regülasyonlar, endüstrinin kendi yararına hizmet edecek biçimde yine endüstri tarafından belirlenmektedir. Endüstriye sübvansiyonlar (teşvikler) sağlanması, tarife ve tarife-dışı engeller gibi sonuçta özel şirketlerin yararına sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Aktan & Karaaslan, 2009: 83).

Virginia Politik İktisat Okulu'nun kurucularından olan 1986 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi James M. Buchanan başta olmak üzere Kamu Tercihi iktisatçıları ise kamusal regülasyonlar ile ilgili “*rant kollama (rant seeking)*” faaliyetlerine dikkat çekmişlerdir. Rant kollama kavramı bireylerin ve/veya çıkar gruplarının karşılıksız bir servet transferi elde etme faaliyetlerini tanımlamaktadır. Devletin büyümesi ve görev ve fonksiyonlarının genişlemesi sonucu rant kollama faaliyetleri artmaktadır (Aktan, 2003: 20). Buna göre toplumsal veya politik yaşamda karşılaşılan rant kollama çabaları, kamu regülasyonlarının bir sonucudur. Devlet müdahaleleri veya düzenlemeleri bireyleri ve özel grupları rant kollama faaliyetlerine yöneltmektedir. Devlet müdahaleleri neticesinde özel çıkar grupları, kaynaklarını regülasyonların etkileme alanı içerisine giren her türlü düzenlemeyi bertaraf etmeye veya etkileyerek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya yöneltmektedirler. Öte yandan kamu tercihi teorisi ağırlıklı olarak regülasyonların neden olduğu rant kollama faaliyetleri ve regülasyonların maliyetleri üzerinde durmaktadır (Aktan, Ay & Çoban, 2007: 223-224).

Chicago İktisat Okulu ve Virginia Politik İktisat Okulu mensuplarına göre iş dünyası, kamusal regülasyonlardan doğrudan etkilenmeleri nedeni ile kendilerini karar süreçlerinde müdahil olarak bulunma durumunda hissetmektedirler. Regülasyona tabi endüstriler kendi aralarında birleşerek dernek ve vakıf şeklinde çıkar grupları oluşturmakta ve bu lobicilik kurumları regülasyonları uygulamadan

sorumlu uzmanları kendi taraflarına çekmeye çalışarak rant yaratma ve rant kollama faaliyetlerine girişmektedirler. Böylece devlet kurumlarını etkileme gücüne erişen her endüstri firması, regülasyonlar üzerinde kontrol hakkına sahip olmaktadır. Öte yandan, atanmış olsun veya seçilmiş olsun üst düzeyde yetkili kamu görevlilerinin, kendi hakimiyet alanlarının genişletilmesi veya servetlerinin çoğaltılması amacına dönük faaliyetlerde bulunmaları mümkündür. Regülasyona tabi tutulan firmalar, sahip oldukları kaynakların bir kısmını bu kişilerin görevde kalmalarını temin etmek için kullanabilirler ve görevdeki bürokratlar da firma sahiplerinin sağladıkları bu menfaatlara karşılık ilgili firma ya da endüstriye özel çıkarlar sağlarlar (Carlton & Perloff, 200: 652; Aktan & Karaaslan, 2009: 84).

Son yıllarda regülasyona iktisadi bir açıklama getiren bu iki teori dışında Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun içerisinde şekillenen düşünceler de önem kazanmıştır. Dolayısıyla kanaatimizce bu görüşlere değinmek gerekmektedir.

Yeni Kurumsal İktisat Okulu regülasyonları politikacıları arasındaki karmaşık işlemler ağı olarak görmektedirler. Diğer iki teoriden farklı olarak daha çok regülasyonun kurumsal arka planına dikkat çekmişlerdir. Buna göre regülasyon, oyunun (piyasanın) kurallarını değiştirmekte ve yeni güdüler yaratmaktadır. Eğer bu güdüler piyasanın yapısına iyi işliyorsa regülasyonlar etkili olabilecektir (Oğuz, 2011: 247-254). Bu nedenle regülasyon konusunda piyasanın kurumsal yapısı büyük önem arz etmektedir.

Yeni Kurumsal İktisat Okulu'na göre regülasyonlar açısından en önemli konu işlem maliyetlerinin düşürülmesidir. Kamusal regülasyonların başlangıçtaki amaçları ile sonuçları arasında ciddi anlamda farklar olmaması için işlem maliyetlerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Regülasyonlar açısından bir diğer önemli konu ise “sözleşmeler”dir. Ayrıntılı olarak ilk kez Thomas Hobbes tarafından ele alınan iyi bir toplumsal düzen için mutlaka gereken sözleşmelerin karmaşıklığı, eksikliği veya manipüle edilmesi kamusal regülasyonların başarıya ulaşmasını engellemektedir (Çevik & Demir, 2005: 255). Dolayısıyla kamusal regülasyonların başarıya ulaşması için işlem maliyetlerinin düşürülmesinin yanı sıra sözleşmelerin karmaşıklığının ortadan kaldırılması, tamamlanması ve çıkar gruplarının sözleşmeleri manipüle etmemesi gerekmektedir. 2016 Nobel Ekonomi Ödülü'ne sözleşmeler ile ilgili çalışmaları sayesinde Oliver Hart ve Bengt Holmström layık görülmüştür.

Yeni Kurumsal İktisat Okulu içerisinde gelişen fikirlerden bir diğeri ise kamusal regülasyonların tarihsel boyutlarının ihmal edilmemesi gerektiği olmuştur. Buna

göre, kamusal regülasyonlar tarihsel bir olgu olarak da değerlendirilmeli ve devlet müdahalesi tarihsel faktörler tarafından da şekillenmelidir. Çünkü kamusal regülasyonlar ile gelecekte ulaşmak istediğimiz hedefler geçmişte bulunan konuma da bağlı olmaktadır (Çevik & Demir, 2005: 255). Ekonomilerin zaman içerisinde nasıl evrildiğini dikkate alarak bugünü geçmiş yardımıyla açıklama düşüncesi Yeni Kurumsal İktisat Okulu içerisinde Yeni İktisat Tarihi yaklaşımının doğmasına yol açmıştır (Uzun, 2001: 83). 1993 Nobel Ekonomi Ödülü bu konulardaki çalışmalarından dolayı Yeni Kurumsal İktisat Okulu'nun en önemli temsilcilerinden Douglass C. North ve Robert W. Fogel'e verilmiştir. (North, 2010.)

III. ETKİLERİ

Piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için devletin çözüm yolu olarak başvurduğu regülasyonların etkileri de önem taşıyan bir diğer konudur. Regülasyonların genel etkileri, regülasyonların fiyatlar üzerine etkileri, regülasyonların üretim maliyetlerine etkileri, regülasyonların ürün kalitesine etkileri, regülasyonların inovasyon ve verimlilik artışına etkileri, regülasyonların dağıtım etkisi gibi analizler ve sınıflandırmalar yapılabilir. (Joskow & Rose, 1989: 1449) Ancak, regülasyonların etkilerinin regülasyonların amacına, yöntemine, kullanılacak araçlara, piyasanın türüne ve piyasa oyuncularına yansımalarına vb. değişkenlere göre değiştiğini görmekteyiz. Bu nedenle genel anlamda regülasyonların etkilerini; “*regülasyonların iktisadi etkileri*”, “*regülasyonların siyasi etkileri*”, ve “*regülasyonların sosyal etkileri*” olmak üzere üç başlık altında inceleyebiliriz.

Regülasyonların bütçe üzerine, ekonomik büyüme üzerine kaynak tahsisi üzerine, gelir dağılımı adaleti üzerine, piyasalardaki mal ve hizmetlerin fiyat, kalite, verimlilik vb. faktörleri üzerine etkilerini “*regülasyonların iktisadi etkileri*” olarak sınıflandırabiliriz.

Devletin regülasyona karar vermesinden, regülasyonun uygulanmasına kadar ki her aşama işlem maliyetlerinin artması demektir. Dolayısıyla regülasyonlar devlet bütçesine ek yük olacak ve olumsuz bir etki yaratacaktır. Öte yandan regülasyonlar sadece devlet bütçesine değil, firmaların regülasyonlara uyum için harcama yapmasını gerektireceğinden bu durum firmaların bütçesine de olumsuz yansıtacaktır.

Regülasyonların ekonomik büyüme üzerine etkisi de negatiftir. Ekonomik piyasaya doğrudan müdahale eden ve piyasa oyuncularının karar ve faaliyetlerini kısıtlayan regülasyonlar piyasalar üzerinde olumsuz etkiler yaratır ve ekonomik performans üzerinde negatif bir etki ortaya çıkmış olur.

Regülasyonlar rant kollama faaliyetlerinin artmasına neden olacaktır. Rant kollama faaliyetlerinin artması ise hem gelir dağılımı adaletinin bozulması hem de kaynak tahsisinde etkinliğin bozulması anlamına gelecektir.

Piyasadaki firmaların regülasyonların etkisini telafi etmeye çalışması, mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına ve kalitelerinin azalmasına, en önemlisi de verimliliğin azalmasına yol açabilir.

Devletin regülasyonlara sık başvurması görev ve fonksiyonlarının artması ve dolayısıyla güç ve yetkilerinin de artması anlamına gelecektir. Bu da devletin faaliyet alanının sınırlarının genişlemesine yol açacaktır. Bu durumun sebep olduğu rant kollama faaliyetleri regülasyonların ekonomik olarak etki yaratmasının yanı sıra “*regülasyonların siyasi etkileri*” nin de ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Son olarak “*regülasyonların sosyal etkileri*” nin de olduğunu söyleyebiliriz. Devletin kişi ve firmaların özel faaliyetlerine regülasyonlar yoluyla müdahale etmesi, toplumdaki kişi ve grupların yaşamlarını doğrudan etkileyecektir. Örneğin, devletin piyasaya doğrudan müdahale etmesi firmaların yatırım kararlarını da doğrudan etkileyebilir ve firmaların kararlarına daha uygun piyasalara, bölgelere hatta ülkelere yönelmesine yol açabilir.

Doğal tekellerin çeşitli gerekçelerle yasal tekeller haline getirilmesi veya tekelleşme eğiliminin olduğu piyasaların çeşitli regülasyonlara tabi tutulması son derece önemli sonuçlara sebep olacaktır. Çünkü tüm tekeller toplumsal refahın kaybına neden olmaktadır. Bununla birlikte devletin çevre kirliliğini önlemeye yönelik piyasaya yapacağı herhangi bir müdahale ise toplumsal refahı arttıracaktır.

Regülasyonların toplumun refahından ekonomik büyümeye, bireylerin yaşamlarından firmaların kararlarına, gelir dağılımı adaletinden kaynak tahsisine kadar geniş bir etki alanı bulunmaktadır. Ancak, görüldüğü gibi regülasyonların olumsuz etkileri oldukça fazladır. Çünkü, esasen piyasa başarısızlıklarına müdahale eden devlet başarısızdır. Yukarıda da değindiğimiz piyasa başarısızlıklarına neden olan asimetrik enformasyon, aksak rekabet vb. pek çok

durum devlette de görülmekte, dolayısıyla devletin başarısızlığına neden olmaktadır.

Bu noktada klasik iktisadın ve liberal iktisadi düşüncenin öncüsü Adam Smith'in 1759 yılında yazdığı "*The Theory of Moral Sentiments (Ahlaki Duygular Teorisi)*" isimli ilk eserinde yer alan şu cümleyi hatırlatmakta fayda görüyoruz (Smith, 2006: 185): "*Devlet müdahaleleri mükemmel olmayan çözümdür.*"

IV. FAYDA VE MALİYETLERİ

Kamusal regülasyonların fayda ve maliyetlerine ilişkin ilk çalışmalar 1990'lı yıllarda yapılmıştır. Robert W. Hahn ve John A. Hird 1991 yılında ABD'deki regülasyonların fayda ve maliyetlerini incelemiş ve bu konudaki ilk kapsamlı çalışmayı yapmışlardır (Oğuz & Çakmak, 2002: 146-147).

Kamusal regülasyonların temel gerekçesi piyasa başarısızlıkları nedeniyle toplumsal refahın azalmasını engellemektir. Ancak, devletin piyasaya müdahalesinin maliyetlerinin göz ardı edilmemesi, regülasyonlara başvurulmadan önce söz konusu regülasyonların ortaya çıkaracağı muhtemel maliyetlerin bilinmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Bu nedenle kamusal regülasyonun hem faydaları hem de maliyetlerinin mutlaka dikkate alınması ve ancak faydaların maliyeti aştığı durumlarda kamusal regülasyonlara başvurulması gerekmektedir.

Kamusal regülasyonların piyasada verimliliğin, yeniliklerin, ürün çeşitliliğinin artması, hizmet kalitesinin ve rekabet gücünün artırılması ve bu sayede uluslararası pazarlara daha kolay uyum sağlanması, firmaların toplam kazancının sınırlanması, yasaklanmış davranışların kontrolü, fiyat yapısının, piyasaya giriş-çıkışın ve ortak tüketimin düzenlenmesi gibi faydaları vardır (Erol, 2003: 49-50).

Paul H. Rubin etkinliği takviye, altruizm ve korku olmak üzere regülasyon için üç temel siyasal haklılaştırmanın mevcut olduğunu belirtmiştir. Örneğin ağır kayıpları önlemek için antitröstü kullanmak gibi bazı regülasyonların piyasadaki etkisizliği ortadan kaldırmak (etkinliği takviye), tüketiciler için fiyatları düşürmek (altruizm) ve monopollerin haksız elde ettikleri kazançlarını onlardan almak (korku) gibi faydalar regülasyonu siyasal açıdan haklılaştırmaktadır (Rubin, 2014: 169).

Modern iktisat biliminin önemli kurucularından biri kabul edilen Karl Polanyi ise piyasa ekonomisinin kendi kendine dengesini sağlama fikrini tamamen ütopya olduğunu savunmuştur (Polanyi, 2001: 3). Buna göre piyasalar kendiliğinden

fonksiyonel işlerliğe sahip değildir ve olamaz. Dolayısıyla piyasanın dengeye gelmesini sağlamak, aksak ve haksız rekabeti ortadan kaldırmak ve piyasada tam rekabet koşullarını sağlamak için regülasyonlara mutlaka ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle piyasaların etkin işleyişine yönelik yapılan yapısal regülasyonların faydalı olduğunu söyleyebiliriz.

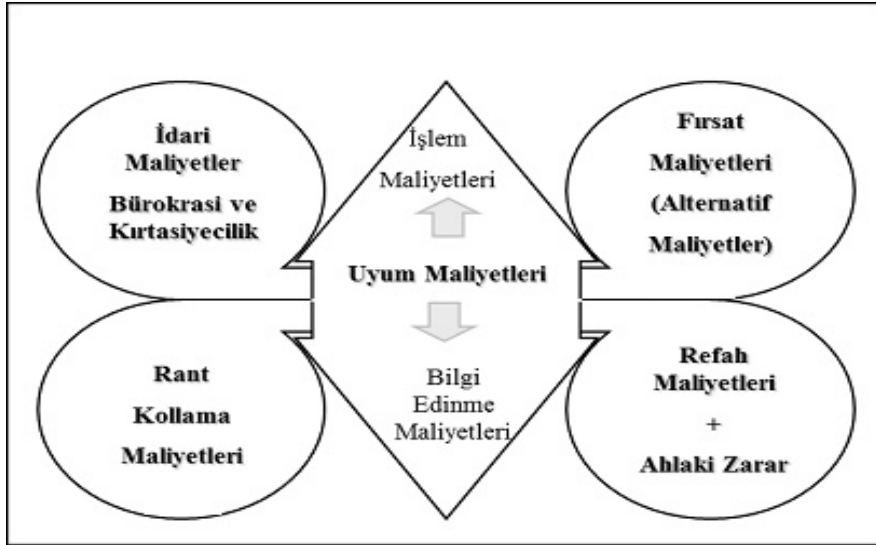
Aktan ve Karaaslan'a göre ise piyasa ekonomisinin tabii işleyişinde etkin sonuçlar beklemenin imkansızlığı kamusal müdahale ya da düzenlemelere olan ihtiyacı beraberinde getirmektedir. Örneğin, tamamen bölünemeyen, pazarlanamayan ve kollektif tüketime konu olan savunma, adalet ve diploması gibi kamusal malların üretiminin piyasa ekonomisi tarafından gerçekleştirilmesi oldukça zor, hatta imkansızdır. Bu nedenle, bu tür hizmetlerin sunulması için devletin ekonomiye müdahalesi gerekli olmaktadır. Öte yandan tam kamusal mallar dışında kalan diğer kamusal malların (yarı kamusal mallar, merit mallar vb.) üretiminin devlet tarafından üstlenilmesi zorunlu değildir. Bu tür mal ve hizmetler özel ve üçüncü sektör (kar amacı gütmeyen özel sektör) tarafından da sunulabilmektedir. Söz konusu bu mal ve hizmetlerde kamusal müdahale ya da regülasyonun hem faydaları hem de maliyetlerinin dikkate alınması ve ancak faydaların maliyeti aştığı durumlarda kamusal regülasyonlara başvurulması gerektiğini söyleyebiliriz (Aktan & Karaaslan, 2009: 88).

Geleneksel iktisat teorisinde yer alan piyasa başarısızlıkları argümanları her zaman kamusal regülasyonlara başvurulması için yeterli ve ikna edici değildir. Örneğin, uzun yıllar eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi yarı kamusal mallar; enerji, posta ve telekomünikasyon, demiryolları ve denizyolları gibi hizmet alanları "kamusal mallar" kategorisinde düşünülmüş ve bu mal ve hizmetlerin devlet tarafından sunulması savunulmuştur. Oysa günümüzde bu tür mal ve hizmetlerin çeşitli nedenlerle özel kesim tarafından sunulması yönünde bir eğilimin tüm dünyada yaygınlaştığını görmekteyiz (Aktan & Karaaslan, 2009: 88). Dolayısıyla, bu tür mal ve hizmetlerin kamu ya da özel kesim tarafından sunulmasının sağlayacağı fayda ve maliyetlerin çok iyi analiz edilmesi önem taşımaktadır. Sonuç olarak kamusal regülasyonların elbette olumlu yanları bulunmaktadır ancak özellikle geleneksel piyasa başarısızlığı teorisine bakarak kamusal regülasyonlara meşruiyet yolu aramak günümüz açısından ikna edici bir yaklaşım değildir.

Regülasyonların, piyasa başarısızlıklarına en iyi çözüm olup-olmadığını yorumlayabilmek için yukarıda saydığımız faydalarının yanı sıra maliyetlerini de ele almamız gerekmektedir.

İktisadi regülasyonların maliyetleri idari maliyetler, uyum maliyetleri, fırsat maliyetleri, refah maliyetleri, rant kollama faaliyetleri, kaynakların yanlış yönlendirilmesi ve ahlaki çöküntü (moral hazard) olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktan, 2016;227-230). Aşağıda Şekil 5'te iktisadi regülasyonların başlıca maliyetleri yer almaktadır.

Şekil 5: İktisadi Regülasyonların Başlıca Maliyetleri

Kamusal regülasyonların sebep olduğu maliyetlerin başında “*idari maliyetler (administrative costs)*” gelmektedir. Regülasyon bir süreçtir. Bir regülasyonun birinci süreci yasama, yani piyasa ekonomisine yapılacak olan müdahalenin yasallaşmasıdır. İkinci süreç ise regülasyon ile ilgili kurumların oluşturulmasıdır. Daha sonra politika oluşturma süreci, regülasyonun uygulanması ve izlenmesi süreçleri birbirini takip eder. Son süreç ise denetlemedir. Çünkü devletin regülasyonların hedeflenen politikalara uyup uymadığını denetlemesi gerekmektedir. Bütün bu süreç şüphesiz büyük harcamalar gerektirmektedir

(Akça, 2007: 128). Regülasyonlara karar verilmesinden, regülasyonların oluşturulması, uygulanması, sürdürülmesi ve denetlenmesine kadar devletin yaptığı bütün bu harcamalar idari maliyetler içerisinde yer almaktadır.

Regülasyonlar nedeniyle piyasa aktörlerinin ve vatandaşların katlanması gerektiği maliyetlere “*uyum maliyetleri (compliance costs)*” denilmektedir. Bireyler ve firmalar, kamusal regülasyonların gerekli kıldığı şartları yerine getirmek için mutlaka harcama yapmak zorundadırlar. Uyum maliyetleri; “*işlem maliyetleri*” ve “*bilgi edinme maliyetleri*” nden oluşur (Aktan & Karaaslan, 2009: 89). İşlem maliyetleri bireylerin ve firmaların regülasyonlar dolayısıyla yaptıkları tüm işlemlerin maliyetini, bilgi edinme maliyeti ise yine bireylerin ve vatandaşların regülasyonlar konusunda bilgilenme dolayısıyla katlanmış oldukları maliyeti tanımlamaktadır.

Bireylerin ve firmaların zamanlarının önemli bir kısmını kamusal regülasyonların gereğini yerine getirmek için harcamaları sonuçta “*fırsat maliyeti (oppurtunity costs)*” adı verilen bir başka maliyeti de ortaya çıkarır. Kurumsal İktisat yazınına büyük katkılar sağlamış olan Wolfgang Kasper ve Manfred E. Streit, kaynakların alternatiflerinin kullanımını fırsat maliyeti olarak adlandırmıştır. Buna göre teknik olarak aynı olan bir tercih, alternatifini vazgeçirecektir (Kasper & Streit, 2002: 636). Fırsat maliyeti, kamusal regülasyonların sonucu katlanılan işlem maliyetleri nedeniyle verimli ekonomik faaliyetlerden uzaklaşmanın maliyetini açıklamaktadır.

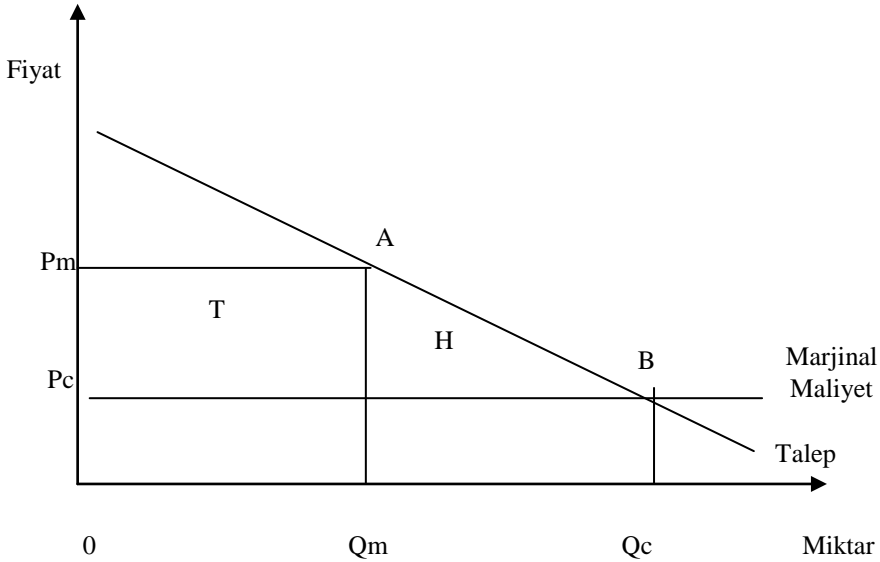
Kamusal regülasyonların bir diğer maliyeti de “*rant kollama (rent seeking)*” faaliyetleri dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. “*Rant kollama maliyetleri (rent seeking costs)*”, regülasyonların sebep olduğu maliyetlerin belki de en yıkıcı ve en tahripkar olanıdır. Çünkü rant kollama faaliyetleri içinde bulunulan dönemle sınırlı kalmayıp gelecek dönemlere de yansıma etkisine sahiptir (Aktan & Karaaslan, 2009: 89).

Rant kollama konusunu ilk defa ortaya atan Kamu Tercihi (Public Choice)’nin gelişmesine büyük katkılar sağlamış olan Gordon Tullock olmuştur. Ondan önce literatürde ilk kez Anne O. Krueger tarafından 1974 yılında ithalatın miktar kısıtlamalarının yarattığı rantlar konusunda yapılan bir incelemede kullanılmıştır. Daha sonraları 1982’de Jagdish Bhagwati, ithal lisansı elde etmek için yapılan koruyucu lobi faaliyetlerine “*premium seeking*”, vergi düzenlemelerinden faydalanmak için yapılan uğraşlara “*revenue seeking*”, gümrük vergilerinden doğan rantları ele geçirmek için yapılan faaliyetlere “*tariff seeking*” gibi adlar

vermiştir. Direkt olarak prodüktif olmayan rant arayışı faaliyetlerine ise “*DUP (Directly Unproductive Profit-Seeking Activities)*” faaliyetleri adı verilir. Burada kıt olan kaynakların yapay olarak yaratılmış transferi ele geçirmek için harcanması söz konusudur (Sağlam, 2003: 36).

Doğal tekel teorisinde ise doğal tekelin yol açtığı etkisizlikleri açıklayan geleneksel Harberger analizinin yetersiz kaldığı, çünkü bu analizin tekelleşmenin sebebiyet verdiği, dolaylı sosyal maliyetlerden çoğunu dışarıda bıraktığı şeklinde bir eleştiri mevcuttur (Sağlam, 2003: 37). Aşağıda Şekil 6’da tekelleşme sonucu ortaya çıkan söz konusu refah kayıpları analiz edilmektedir.

Şekil 6: Monopol (Tekel) Kollama

Kaynak: (Tullock, 1967: 225).

Bilindiği üzere tekel teorisinde, piyasa dengesi serbest rekabet düzeninde (P_c , Q_c) iken, tekel dengesinde (P_m , Q_m) olur. Tekel dengesi durumunda tüketicinin toplam surplus kaybı P_m AB P_c yamuğuna eşittir. Tüketicinin refah kaybınının bir kısmı tekelciye (T dikdörtgeni) rant olarak transfer edilir. Geri kalan kısmı ise toplumsal açıdan kaybedilen bir israfı gösterir. İktisat teorisinde yapılan analize

göre tekelin sosyal maliyeti, “*Harberger Üçgeni*” olarak tanımlanan (H) alanına eşittir.

İşte bu noktada Tullock, yukarıdaki analize aşağıdaki örneği vererek itiraz etmiştir: “*Hırsızlık fiili olarak tam bir transferdir ve bu uğraşın toplumsal bir maliyeti yoktur. Fakat hırsızlığın potansiyel bir faaliyet olarak bulunuşu, ekonomide çok büyük miktardaki kaynağın yön değiştirmesine yol açar.*” Örneğin, hırsızın faaliyetini sürdürmek için yatırdığı kaynaklar, hırsızlık tehlikesinden korunmak için fertlerin ve kamunun harcadığı paralar bunlar arasında sayılabilir. Tullock’a göre, gelir transferinin direkt olarak sosyal maliyeti yoktur. Fakat fertlerin bu transferi ele geçirmek veya engellemek için yaptıkları faaliyetler ve harcadıkları kaynaklar, sosyal bakımdan büyük bir israfı oluşturur (Tullock, 1967: 230-231).

Tullock; doğal tekelin yol açtığı etkinsizliğin “*Harberger Üçgeni*” olarak tanımlanan alan ile sınırlandırılmasına karşı çıkmış, tekel hakkını elde etmek için potansiyel firmalar arasında rekabetin etkinsizliğini arttırdığını belirtmiş ve bu nedenle Şekil 6’da (T) alanında görülen etkinsizlik “*Tullock Dikdörtgeni*” olarak adlandırılmıştır (Hertog, 1999: 243-244).

Rant kollama devletten bir ekonomik veya sosyal transfer elde etmek amacıyla yapılan faaliyetlerdir, diğer bir deyişle kıt kaynakların yapay olarak yaratılan transferlere yönlendirilmesi anlamına gelmektedir (Aktan, 1992: 35; Tollison, 1982: 578). Rant kollama faaliyetleri devlet tarafından harcamada bulunan tüm sektörler ve hizmetler için görülebilir.

Rant kollama faaliyetleri monopol kollama, tarife kollama, lisans kollama, kota kollama, sosyal yardım veya alturizm kollama, teşvik veya sübvansiyon kollama, şekillerinde görülebilir. Rant kollama faaliyetinde iki kesim söz konusudur: Bunlar rant yaratan ve dağıtan kesim ile rant elde etmeye çalışan kesimdir. Rant yaratan kesim “*devlet*” iken, rant elde etmeye çalışan kesimi ise iki grupta toplamak mümkündür: “*Bireysel rant kollayanlar*” ve “*kurumsal (örgütlü) rant kollayanlar*”. Bireysel rant kollama, herhangi bir örgüt yada kurum kanalıyla değil, bireysel olarak devletten bir ekonomik transfer elde etme gayretine verilen isimdir. Örneğin, bir firma sahibinin kendi çabasıyla teşvik elde etmeye çalışması bireysel rant kollama olayına bir örnektir. Kurumsal ya da örgütlü rant kollama ise ortak menfaatleri etrafında birleşen ve bunları gerçekleştirmek için örgütlenen kesimin devletten ekonomik transfer elde etme gayretine verilen isimdir. Bu şekilde rant kollamaya çalışanlara siyaset biliminde “*çıkar ve baskı grupları*” adı

verilmektedir (Aktan, 2003: 21-25). Bunlara örnek olarak özel şirketleri, sendikaları, odaları, dernekleri, uluslararası iktisadi ve mali kuruluşları vb. örnek gösterebiliriz.

Rant kollamanın milli gelir üzerinde katkı sağlayıcı bir etkisi yoktur. Aksine rant kollayan kesimin bu faaliyetleri için ayırdıkları zamanı üretken faaliyetlere ayırmaları halinde elde edecekleri kazançlar ülkenin milli gelirindeki kayıpları oluşturur. Yasal dahi olsa rant kollama yararsız ve israfa neden olan bir faaliyettir. Rant kollamayı yaratan sürecin rüşvet, kayırmacılık, yozlaşma gibi sebeplerle yasal bir düzlemde oluşmaması, devletten servet transferi elde etme çabalarını daha da güçlendirmektedir (Aktan, 1993: 120).

Rant kollama faaliyetlerinin “*görünür sosyal maliyet*” ve “*görünmez sosyal maliyet*” olmak üzere iki tür maliyeti söz konusudur. Görünür sosyal maliyet, bütçe maliyetini yani parasal maliyeti tanımlamakta ve bireysel ve kurumsal düzeyde rant kollama gayretlerine yönelik yapılan harcamaların rakamsal tutarını ortaya koymaktadır. Görünmez sosyal maliyet ise alternatif maliyeti tanımlamakta, rant kollama faaliyetleri yerine doğrudan verimli olan iktisadi faaliyetlerde bulunma halinde milli gelire yapılacak olan katkı tutarını ifade etmektedir (Aktan, 2003: 27). Kamusal regülasyonların artması devletin büyümesine, görev ve fonksiyonlarının genişlemesine ve bu durum rant kollama faaliyetlerinin artmasına, dolayısıyla rant kollama maliyetlerinin de artmasına neden olacaktır. Bu durumun ortadan kalkması için yukarıda da değindiğimiz sınırlı devlet anlayışının mutlaka yerleşmesi, sınırlı ve sorumlu bir devlet anlayışı oluşturma yönünde mücadele verilmesi gerekmektedir.

Regülasyonların sebep olduğu maliyetlerden bir diğerini de “*refah kayıpları (welfare loss)*” oluşturur. Refah, kısa ve öz bir tanımla yaşamdan duyulan kişisel memnuniyeti ya da yaşam kalitesini ifade eder. Klasik liberalizme büyük katkılar sağlamış olan Norman P. Barry’in bir kamu malı türü olarak nitelendirdiği refahın sağlanması, kökenleri çok eskilere dayanmasına rağmen, ancak 19. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan günümüzün refah devletlerinin en önemli görevi olmuştur (Yay, 2014: 147; Barry, 2012: 239).

Refah devletini eleştiren bazı iktisatçılar, refah devletinin bürokratik kurumlar eliyle toplumun refahını sağlamayı ve yoksulluk gibi problemleri ortadan kaldırmayı amaçladığı iddia ederler. Bu durum ise arkadaş gruplarının ve sendikalar gibi sivil toplum kuruluşlarının rollerini taklit etmekten başka bir şey değildir. Sonuç olarak toplumu yoksulluktan kurtarma gibi görevler yine gönüllü

kuruluşlara kalacaktır (Barry, 2012: 445). Refah devleti ile birlikte merkezi bürokratikleşme ve kamusal regülasyonlar artacak, dolayısıyla bu durum rant kollama faaliyetlerinin artmasına ve refah kayıplarına neden olacaktır.

Öte yandan, demiryolları, posta ve telekomünikasyon, elektrik, doğal gaz ve su temini hizmetlerini bünyesinde barındıran doğal tekel uygulamaları, bir çok ülkede kamu imtiyazları tarafından gerçekleştirilmektedir. Devlet tarafından kendisine verilen tekel yetkisini kullanan tekel işletmeleri, mülkiyeti ister kamuda ister özel sektörde olsun toplumun refahında kayıplara sebep olmaktadır. Çünkü tekelerde fiyatı rekabet düzeyinin üzerine çıkararak ve üretimini rekabetçi piyasanın yol açacağı düzeyin altına indirerek karını maksimize etmek anlayışı hakimdir. Bu durum hem refahın maksimum erişilebilir düzeyin altında olmasına hem de piyasada yapay bir kıtlığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak ülke kaynakları, tekel endüstrisini besleyen bir kısır döngünün devamı için savurganca harcanmaktadır (Aktan & Karaaslan, 2009: 90).

Richard A. Posner'e göre; tekel karını elde etmeye yönelik bir imkanın olması, kaynakları tekel konumunu elde etmeye yönelik çabalara yönlendirecektir ve bu kaynakların fırsat maliyetleri de tekelin sosyal maliyetlerinden olur. Yani doğal tekelin yol açtığı sosyal maliyet sadece refah kaybını içermez, bunun yanında tekel konumunu elde etmeye yönelik çabalar sonucunda ortaya çıkan ek kayıpları da kapsar (Posner, 1974: 1-2).

Kamusal regülasyonların topluma yüklediği maliyetlerin nasıl oluştuğunu anlamamız açısından "*kaynakların yanlış yönlendirilmesi*" konusu da önemlidir. Çünkü hangi amaçla yapılırsa yapılsın regülasyonlar kaynak dağılımını bozucu etki yaratmaktadır. 1976 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi Milton Friedman'in geliştirdiği ve "*kimin parasının kimin için harcandığı*" nı analiz ettiği matris, devletin parasını harcayan politikacı, bürokrat ve kamu görevlilerinin ve devletin malını kullanan veya bundan fayda sağlayan kimselerin titiz davranmadığını ortaya koymaktadır (Aktan, 1997: 181). Kendi çıkarlarına yönelik kamusal regülasyonlar ile bu gruplar, kaynakların kendilerine yönlendirilmesini sağlayacaklardır.

Öte yandan regülasyon sürecinde rant kollama faaliyetleri yüzünden kaynaklar israf edilmektedir. Bununla birlikte rant elde etmeye çalışan kesimin menfaatleri doğrultusunda gerçekleştirilen regülasyonlar bu gruplar dışında kalanların üzerine yüklediği maliyetler de kaynakların yanlış yönlendirilmesine neden olmaktadır (Akça, 2007: 132).

Son olarak “*ahlaki zarar (moral hazard)*”, bireylerin gerekli özeni ve dikkati göstermemesi nedeniyle ekonomik kayıp veya kayıpların artacağı ihtimalinin oluşması durumunu açıklamaktadır. Ekonomik verimliliğe aykırı olan bu durum, genellikle bir hizmet veya malın bedelini, ondan yararlanan veya onu satın alan yerine başkasının ödediği ve alıcının yaptığı söz konusu harcamaya ilişkin kontrolsüz olması durumunda ekonomiye maliyetler yükleyecektir (Şahin, 2010: 88). Çağın en büyük liberal filozoflarından kabul edilen Friedrich A. von Hayek’ten sonra klasik liberalizme katkı sağlayan isimlerden biri olan Mark Pennington da müdahaleci rejimlerin ahlaki çöküntü yaratması tehlikesine dikkat çekmiştir (Pennington, 2014: 364). Bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesinin beraberinde ahlaki çöküntüyü ve dolayısıyla ekonomiye çok ciddi maliyetleri getirme olasılığı regülasyona karar vermeden önce mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

Piyasa başarısızlıklarına en iyi çözüm olarak kamusal regülasyonları ileri sürmek, ancak, faydalarının maliyetlerinden daha fazla olduğu durumlarda geçerlidir. Rol ve fonksiyonları giderek büyüyen, dolayısıyla sınırlı devlet anlayışından uzaklaşılmalı bir devlet anlayışı ile piyasa başarısızlıklarına kamusal regülasyonlar ile çözüm aramak bu durumun geçerliliğini ortadan kaldıracak gibi, arzu edilir sonuçlar da ortaya çıkarmayacaktır. Öte yandan kamusal regülasyonları savunurken devletin de başarısızlığını unutmamak gerekmektedir. Özellikle Yeni Kurumsal İktisat Okulu’nu temsil eden düşüncelerden Kamu Tercihini iktisatçıların geliştirdiği “*devletin başarısızlığı (government failure)*” teorisi bu duruma dikkat çekmektedir.

Politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, metot ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplin olan ve 1986 Nobel Ekonomi Ödülü sahibi James M. Buchanan önderliğinde gelişen Kamu Tercihini, siyasal karar alma sürecinde rol alan seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarını ele almaktadır. Devletin başarısızlığı teorisine göre ise devletin ekonomiye yaptığı düzenleme ve müdahalelerin olumsuz sonuçları olacaktır. Bir başka ifadeyle, bu teori içerisinde devletin görev ve fonksiyonlarının aşırı büyümesi ve devleti yönetenlerin güç ve yetkilerinin sınırsız olması neticesinde, devletin kendisinden beklenenleri yerine getirmede başarısızlığa uğrayacağı belirtilmektedir (Aktan, 1997: 176). Dolayısıyla kamusal regülasyonlara neden olarak gösterilen piyasanın başarısızlığından önce devletin ne kadar başarılı olduğu sorusuna yanıt aranmalıdır.

SONUÇ

Piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişine bırakılması halinde piyasa başarısızlıkları (market failure) kaçınılmazdır. Ortaya çıkan piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak için ve aynı zamanda piyasa ekonomisinin daha iyi sonuçlar üretmesi için iktisadi regülasyonlar gereklidir ve yararlıdır. Ancak, regülasyonların olumlu sonuçlar verebilmesi piyasa ekonomisinin işleyişini bozmayacak şekilde dizayn edilmesine bağlıdır. Bu sanıldığı kadar kolay değildir ve çoğunlukla devlet başarısızlıkları (governmental failure) rasyonel ve optimal regülasyonların oluşturulmasını ve uygulanmasını güçleştirir ve kimi zaman imkansız kılar. İdeal-rasyonel-optimal regülasyonların oluşturulabilmesi için en başta regülasyonların etkilerinin fayda ve maliyetlerinin iyi anlaşılması gerekir.

KAYNAKLAR

Akça, Haşim, Regülasyon Ekonomisi, Adana: Nobel Kitabevi, 2007.

Aktan, Coşkun Can, “The Possibility and Impossibility Of Rational Regulation in Government”, the International Journal of Economics and Finance Studies (IJEFS). Vol 8. No 1 , 2016a.

Aktan, Coşkun Can, “Regulatory Public Policies : An Introductory Survey”, the International Journal of Economics and Finance Studies (IJEFS), Vol 8. No 2 , 2016b.

Aktan, Coşkun Can, “*Regulation and Control vs. Deregulation and Decontrol*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, 1993.

Aktan, Coşkun Can, Anayasal İktisat, İstanbul: İz Yayınları, 1997.

Aktan, Coşkun Can, Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2001.

Aktan, Coşkun Can, “*Görünmez Ayak*” ve *Milletlerin İsrافی: Rant Kollama*, içinde: Coşkun Can Aktan (ed.), Yasal Soygun: Çıkar Grupları ve Rant Kollama, İstanbul: Zaman Kitap, 2003, ss. 15-34.

Aktan, Coşkun Can, & Hakan Ay & Hilmi Çoban, “*Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları*”, içinde: Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici,

- Modern Politik İktisat Kamu Tercihi, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, ss. 201-241.
- Aktan, Coşkun Can & Yusuf Tuğrul Karaaslan, “*Regülasyon Ekonomisi ve Kamusal Regülasyon Teorisi*”, içinde: Coşkun Can Aktan & Dilek Dileyici, Kamu Ekonomisi, İzmir: Birleşik Matbaacılık, 2009, ss. 79-100.
- Ardıyok, Şahin, Doğal Tekeller ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye için Düzenleyici Kurum Modeli, Ankara: Rekabet Kurumu, 2002.
- Barry, Norman Patrick, Modern Siyaset Teorisi, (Çev. Mustafa Erdoğan & Yusuf Şahin), Ankara: Liberte Yayınları, 2012.
- Brown, Charles Victor & Peter Mcleod Jackson, Public Sector Economics, Oxford: Blackwell, 1994.
- Carlton, Dennis & Jeffrey M. Perloff, Modern Industrial Organization, New York: Addison Wesley, 2000.
- Çevik, Savaş & Murat Demir, *Devletin Düzenleyici Rolü ve Regülasyon Teorileri*, Öneri, Sayı: 23, Ocak, 2005, ss. 249-257.
- Erol, Mesut, Doğal Tekellerin Düzenlenmesi ve Telekomünikasyon Sektöründe Düzenleyici Kurum, Uzmanlık Tezi, Yayın No: DPT: 2680, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2003.
- Hantke-Domas, Michael, “*The Public Interest Theory of Regulation: Non Existence or Misinterpretation?*”, European Journal of Law and Economics”, Vol: 15, 2003, pp. 165-194.
- Hertog, Johan Den, “*General Theories of Regulation*”, 1999, <http://encyclo.findlaw.com/5000book.pdf>, 30.11.2016, (Hertog, Johan Den, “*General Theories of Regulation.*” in: Boudewijn Bouckaert & Gerrit de Geest (eds.), Encyclopedia of Law and Economics, Volume III. The Regulation of Contracts, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 1999, pp. 223-270).
- Joskow Paul Lewis & and Nancy Lin Rose, “*The Effects of Economic Regulation*”, in: Richard Schmalensee and Robert D. Willig (eds.), Handbook of Industrial Organization, Volume II, Elsevier Science Publishers B.V., 1989, pp. 1449-1506.

- Kasper, Wolfgang & Manfred E. Streit, “*Kurumsal İktisat*”, (Çev. Bernur Açıkgöz), içinde: Coşkun Can Aktan (ed.), *Anayasal İktisat*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, ss. 634-644.
- North, Douglas Cecil, *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Oğuz, Fuat, *Devlet ve Piyasa: Regülasyon Ekonomisine Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Oğuz, Fuat & Orhan Çakmak, “*Küreselleşen Bir Dünyada Regülasyon*”, *Liberal Düşünce*, Yıl:7, Sayı: 25/26, 2002, ss. 143-154.
- Pennington, Mark, *Sağlam Politik Ekonomi, Klasik Liberalizm ve Kamu Politikasının Geleceği*, (Çev. Atilla Yayla), Ankara: Liberte Yayınları, 2014.
- Polanyi, Karl, *The Great Transformation, The Political and Economic Origins of Our Time*, Boston: Beacon Press, 2001.
- Posner, Allen Richard, “*The Social Costs of Monopoly and Regulation*”, NBER Working Paper Series No: 55, New York, 1974.
- Rubin, Paul Harold, “*Patolojik Altruizm ve Patolojik Regülasyon*”, (Çev. Atilla Yayla), *Liberal Düşünce*, Yıl: 19, Sayı: 76, 2014, ss. 167-179.
- Sağlam, Dünder, “*Rant Arayışı*”, içinde: Coşkun Can Aktan (ed.), *Yasal Soygun: Çıkar Grupları ve Rant Kollama*, İstanbul: Zaman Kitap, 2003, ss. 35-43.
- Shleifer, Andrei, “*Understanding Regulation*”, *European Financial Management*, Vol: 11, No: 4, 2005, pp. 439-451.
- Smith, Adam, *The Theory of Moral Sentiments*, Dover Philosophical Classics, Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2006, (Originally Published: London: A. Millar, 1790).
- Stigler, George, “*The Theory of Economic Regulation*”, *Bell Journal of Economics and Management Science*, Vol: 2, 1971, pp. 3-21.
- Şahin, Cenk, *Amerikan Federal İdare Hukukunda “Regülasyon” (Ve Türk İdare Hukukuna Yansımaları)*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A. Ş., 2010.
- Tollison, Robert D., “*Rent Seeking: A Survey*”, *Kyklos*, Vol: 35, 1982, pp. 575-602.

- Tullock, Gordon, “*The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft*”, Western Economic Journal, Vol: 5, No: 3, June, 1967, pp. 224-232.
- Uzun, Ahmet, “*Yeni İktisat Tarihi Akımı ve İktisat Tarihi Yazımına Katkıları*”, Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, ss. 80-93.
- Yay, Serdar, “*Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet*”, 21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 9, ss.147-161.